

MWONGOZO WA KUSAHISHA

1. Insha Kamili (Gredi ya 5)

Kichwa: Jinsi ya Kutunza Mazingira

Mazingira ni jumla ya vitu vyote vinavyomzunguka mwanadamu kama vile miti, maji, hewa, udongo na wanyama. Mazingira safi ni chanzo cha afya bora na uhai wa viumbe vyote duniani. Ni jukumu la kila mmoja wetu, wakiwemo wanafunzi, kuhakikisha kuwa tunatunza mazingira yetu ili yawe safi na salama daima.

Njia ya kwanza ya kutunza mazingira ni kwa kupanda miti na kuitunza. Miti ni muhimu sana kwa sababu hutupa hewa safi ya oksijeni, huvuta mvua na kuzuia mmomonyoko wa udongo. Katika shule yetu na hata nyumbani, tunapaswa kujenga tabia ya kupanda miti na maua ili kuyafanya mazingira yetu yapendeze na kuwa ya kijani kibichi. Methali husema, "Mti mkuu ukigwa, wana wa ndege huyumbayumba," hivyo basi lazima tulinde misitu yetu.

Njia ya pili ni kutupa taka mahali panapostahili. Siku hizi, kuna tabia mbaya ya watu kutupa karatasi, chupa za plastiki na mabaki ya chakula ovyo barabarani au uwanjani. Tabia hii huchafua mazingira na kuvutia wadudu hatari kama vile inzi na mbu wanaosababisha magonjwa kama malaria na kikohozi. Tunapaswa kutumia mapipa ya taka yaliyotengwa na kutenganisha taka zinazooza na zile zisizooza.

Vilevile, tunapaswa kulinda vyanzo vyetu vya maji kama vile mito, chemchemi na maziwa. Maji ni uhai, na bila maji hatuwezi kuishi. Ni makosa makubwa kutupa kemikali, maji machafu ya viwandani au kuosha nguo ndani ya mito. Kufanya hivyo huumiza viumbe wa majini kama samaki na kutuletea magonjwa ya kichocho na kipindupindu tukinywa maji hayo.

Mwisho kabisa, usafi wa kibinafsi na wa mazingira ya shule ni muhimu. Kufagia madarasa yetu, kuzibua mitaro ya maji machafu na kukata nyasi ndefu karibu na nyumba zetu husaidia kuweka mazingira katika hali ya kupendeza. Tukishirikiana kwa pamoja, tutafanikiwa kuwa na jamii yenye afya.

Kwa kufanya muhtasari, utunzaji wa mazingira huanza na mimi na wewe. Tukumbuke kuwa, "Mazingira yakitunzwa, yanatunza pia." Tuwajibike leo ili kesho yetu iwe salama na yenye afya tele.

2. Mwongozo wa Kusahihisha na Viwango vya Alama (Alama 20)

Jedwali la Viwango vya Utendaji

Kiwango cha Utendaji	Pointi	Masafa ya Alama (Kati ya 20)	Maelezo na Vigezo vya Msingi
Kushinda Kiwango (KUZ)	Pointi 7 - 8	Alama 16 – 20	* Insha ina mtiririko mzuri sana na ubunifu wa hali ya juu. * Msamiati mpana na unaofaa (k.m. matumizi ya methali au tamathali za usemi). * Sarufi haina makosa na mwandiko unajieleza vizuri. * Aya zimepangwa kwa utaratibu (Utangulizi, Kiini na Hitimisho).
Kufikia Kiwango	Pointi 5 -	Alama 11 – 15	* Hoja kuhusu utunzaji wa mazingira zimeelezwa kwa njia

(KUF)	6		<p>wazi.</p> <p>* Sentensi zimeundwa vyema na ujumbe unafika bila shida.</p> <p>* Makosa machache ya tahajia (spelling) na uakifishaji yasiyoathiri maana.</p> <p>* Msamiati wa kawaida wa Gredi ya 5 umetumiwa vyema.</p>
Kukaribia Kiwango (KUK)	Pointi 3 - 4	Alama 06 – 10	<p>* Mwanafunzi amejaribu kuandika kuhusu mazingira lakini hoja zimejishika kimakosa.</p> <p>* Sentensi ni fupi sana na zinajirudia mara kwa mara.</p> <p>* Kuna makosa mengi ya sarufi na tahajia yanayotatiza usomaji.</p> <p>* Insha haina muundo mzuri wa aya.</p>
Chini ya Kiwango (CHI)	Pointi 1 - 2	Alama 01 – 05	<p>* Insha haijakamilika kabisa au iko nje ya mada.</p> <p>* Maneno yameandikwa vibaya kiasi kwamba hayaeleweki.</p> <p>* Shida kubwa ya sarufi na uakifishaji (hakuna nukta wala herufi kubwa).</p>

3. Mambo Muhimu ya Kuzingatia Wakati wa Kusahihisha (Checklist)

Mwalimu/Mtahini anapaswa kuangalia mambo yafuatayo kwenye insha ya mwanafunzi:

1. **Maudhui (Content):** Je, mwanafunzi ameeleza *jinsi* au *njia* za kutunza mazingira? (k.m. kupanda miti, kufagia, kutotupa taka ovyo, kulinda maji).

2. **Muundo (Structure):** Insha iwe na vichwa vya aya vinavyotambulika na mtiririko wa mawazo kuanzia mwanzo hadi mwisho.
3. **Sarufi na Msamiati (Grammar & Vocabulary):** Matumizi sahihi ya viambishi, upatanisho wa kinarani (Ngele), na maneno yanayohusiana na mazingira (k.m. *taka, mmomonyoko, uhifadhi, vyanzo vya maji*).
4. **Uakifishaji (Punctuation):** Matumizi sahihi ya herufi kubwa mwanzoni mwa sentensi, makomá, na kikomo (nukta).